کوردبوون و ناسیۆنالیزم   بەشی شانزدەیەم

- رۆحی نەتەوە و دەوڵەت

نووسەر. ئاماژە بەوە دەدات، کەوا نەتەوە ئایدیالێکی عەقڵییە و گواستنەوەی ئەم ئایدیالە لە عەقڵەوە بۆ واقیع، کار و کردەکانی تاکە کەسەکانی ناو میللەت خۆیەتی. ئەو ئامڕازەی دەبێتە هۆی کارای ئەو گواستنەوەیە، ئیرادەیە. بەم شێوەیە گوزارشت لە هەنگاوەکانی بەر لە ئێستا دەکات و دەڵێ:

"نەتەوە پێش هەموو شتێ ئایدیاڵێکی عەقڵییە و ئەو ئایدیاڵە توخمی یەکەمە و پێویستی بە توخمێکی ترە تا لە عەقڵەوە بیگوازێتەوە بۆ واقیع،ئەوەشمان روونکردەوە کە توخمی دووەم کاروکردەوە خودییەکانی تاکەکەسەکانی ناو میللەتە و ئەوەش کارای ئەو گواستنەوەیەیە، ئیرادەی تاکەکەسەکانە کە عەقڵ بەبێ ئاگایی ئەوان ئاڕاستەی پێدەدات بۆ وەدیهێنانی ئەو ئایدیاڵە لە هیولایەکدا .لەوەش دواین کە ئەو هیولایە جەستەی کۆیی میللەتە"٢٣١

هیگڵ پێی وایە، هوشیاری خودی سەربەخۆ و دوور لە وابەستەیی بە دەرەوەی خود، هوشیاری خودی ماهیەتی شتەکانە/ دیاردەکانە. ماهیەتی عەقڵیش ئازادییە. رۆح تەنیا لە دەوڵەتدا بە پلەی باڵا و رەها دەگات، کە ئازادییە.

دواتریش لەم کورتەدا، پاشماوەی بیرۆکەکەی خۆی ئاڕاستە دەکات و دەنووسێ: هەرتاکێک لە تاکەکانی میللەت، خاوەنی ئایدیالێکی خودی و کەسییە، ئەم ئایدیالەش، ساز و هەموارە، لەتەک توانا و ئیرادەدا. دیارە هەر تاکێ دەبێت پەی بەرێت بەو ئایدیالە عەقڵییەی ناو خودی خۆی و کاری بۆ بکات و بیکاتە ئامانج و هەوڵ بدات، وەدیهێنانی لە زەمینەی گشتی میللەتەکەیدا بەدەست بهێنێ و جێبەجێ بکات. ئەو عیشقەی بۆ ئەو ئایدیالە، لەو کەسەدا پەیدا دەبێت، ئەو وزەیەیە کە لەناویدا متبووە و شاراوەیە، لە دۆخی شاراوەیی و متبوون دەردەچێ و تین دەداتە خۆی، تا دەگاتە پلەی ئیرادە، لای ئەو کەسە و بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکە دەیخاتە گەڕەوە.

کەواتە عەشقەکە بۆ ئایدیالەکەیە، دواتر ئیرادەش کارایی ئەو عەشقەی لەسەر شانە پیادەی بکات و جەستەی تاکە کەسەکەش، کەرەسە و هیولایە، ئایدیاکە لە جوڵە و کارکردنیدا، شێوەگیری دەکات. ئەو ئامانجەیشی کە وەدی دێت، ئەو کەسیەتییەیە، کە تاکە کەس خۆی تێدا دەبینێتەوە و دڵی پێی ڕازی دەبێت. دواتر نووسەر دەڵێ:

" هەر تاکێک لە تاکەکانی ناو میللەت کە دواتر دەبنە تاکی پێکهێنەری دەوڵەتی عەقڵ،دەبێت لەناو خۆیاندا پەی بە بوونی خۆیان وەک ئایدیاڵێک ببەن و پاشان ژیانی خۆیان هەموو لەپێناو ئەوەدا بەرنە سەر،بتوانن بەرەو ئەوە بڕۆن ببن بەوەی کە لە خۆیاندا بینیویانەتەوە"(٢٣٢) .

بۆ راڤەکردنی تەواوی ئەم بۆچوونانە و باس لە ئایدیالی عەقڵی کە رۆحی نەتەوەیە، لەگەڵ ئیرادەی کۆیی و هیولای کۆیی و ئامانجی کۆیی، جارێکی دیکە، هەوار و بنە لای لایبنیتز و هیگڵ هەڵدەداتەوە و لەسەر باسەکەی دەڕوات،تا قەناعەتێکی دروست بە خوێنەر دەبەخشێ.

- ڕۆحی نەتەوە و دەرکەوتەکانی

"ڕۆحی نەتەوە کە ئایدیاڵی ناو عەقڵی کۆیی میللەتێکە،کاتێک لە دەوڵەتدا شێوەگیر دەبێت کە خۆی لە کۆمەڵە دەرکەوتەیەکدا ئاشکرا کرد بێت،کۆی ئەو دەرکەوتانە کولتوری نەتەوە پێکدێنن،کولتوری نەتەوە بەوە کولتوری نەتەوەیە کە ڕۆحی نەتەوە ئایدیاڵەکەی بێت و لە ڕێگەیەوە لە خۆشێوەگیرکردن نەوەستێت و حزورێکی بەردەوامی لەناو هیولای ئەو کولتوورەدا هەبێت"(٢٣٦).

کولتوری نەتەوە، بە مانا فراوانەکەی نا، بەڵکو کولتوری نەتەوە ئەوەیە کە لە ساتی شێوەگیربوونی ڕۆحی نەتەوەدا لە زەمەنی ئێستادا دێتە ئاراوە. دەوڵەت ڕووبەر و زەمینەی ڕاستەقینەی ئازادی تاکەکانە.وەک ئاماژەمان پێ دا، دەوڵەت دەزگایەکی گرنگە و بە شێوەیەکی گشتی کاری ئاسانکاری و خۆشگوزەرانکردنی ژیانی تاکە کەسەکانی ناو سنوورەکەی لە ئەستۆ دەگرێ و ڕۆڵ لە ڕێکخستن و ئاراستەکردنی خەڵک و تەنانەت پەروەردە و فێرکردنیشیاندا دەگێڕێ. ئەو بۆتەیەی، ئەم ئاوێتەبوون و یەکبوونە ئەنجام دەدات، دەوڵەتە.

" گەر ڕۆحی نەتەوە خۆی لە کارە هونەرییەکان و یاسا و ئاکار و ئاین و چالاکییەکانی تری میللەتدا ئاشکرا بکات و دەوڵەتیش ئەو جەستەیە بێت کە ئەو دەرکەوتانەی تیا عەینی دەبێتەوە،ئەوە ڕۆحی نەتەوە حزوری بەردەوامی لە کۆی جەستەی دەوڵەتدا هەیە و لە شێوەی کەسایەتییەکی تایبەتدا لێیەوە خۆی دەخاتە ڕوو،بەمەش دەرکەوتە هەمەجۆرەکان هەموویان یەک بنەمایان دەبێت و هەموویان ڕۆح نوێنن و ڕۆحیش لەناو ئەواندا شوناس و هەر خۆیەتییەکەی خۆی پاراستووە.هەر ئەو چۆنایەتییەی دەرکەوتکردنی ڕۆحیشە لە دەرکەوتەکاندا وا دەکات ئەدەبیات و هونەر و ئاین و دەستووری نەتەوەیەک جیاواز بێت لە هی نەتەوەیەکی تر"(٢٣٨)

کۆی دەرکەوتەکانی وەدیهاتنی ڕۆحی نەتەوە، وەک ئایدیالێکی کۆیی، عەقڵ شێوەگیر دەکەن. ئەمەش پێکهاتەیەکی هەمەکی لێ دروست دەبێت، کە کەسێتی نەتەوە، لەجەستەی دەوڵەتدا دەخاتەروو. ڕۆحی میللەت ئەوەیە کە ژیان دەخاتە ناو دەوڵەتی ڕاستەقینە و هەموو کاروبارە بەشەکییەکانی: شەڕەکان و دامەزراوەکان. ئەوەی لێرەدا گرنگ و پێویستە، گەرەکە مرۆڤ هۆشیاری بەو ڕۆحەی خۆی و بە سروشتە جەوهەرییەکەیی و شوناسە ڕەسەنەکەی پەیدا بکات. بەلای هێگلەوە تیشکۆی ئەو هۆشیارییە یاخود مەعریفەیە، ئاینە.

هێگل لەمە زیاتر دەڕوات و پێی وایە ئاین تەنها بە دەرکەوتەیەک لە دەرکەوتەکانی ڕۆحی نەتەوە لە جەستەی دەوڵەتدا نازانێ، بەڵکو بەلایەوە ئاین خاسێتێکی جەوهەری دەوڵەتە. هەروەک چۆن دیکارت خاسیەتی (من) و کشان بە خاسیەتی جەوهەری ماددە دەزانێ. دیسان بەلای هێگلەوە ئاین، خاسیەتێکی جەوهەری ڕۆحی نەتەوە، جەوهەر و ماهیەتی دەوڵەتە. دەوڵەت لەسەر ئاین دادەمەزرێ و ڕەگەکانی بە قوڵی بەناویدا ڕۆچوون، واتە لە بنچینەوە دەوڵەت لە ئاین کەوتووەتەوە، ئەو گەردانکردنەش تا ئێستا بەردەوامە و لە داهاتووشدا بەردەوام دەبێت و ناوەستێت. واتە بنەماکانی دەوڵەت پێویستە وا سەیریان بکرێت، لە خۆیاندا و بۆ خۆیان

دروستن. ئەمە پوختەیەک بوو لە تێڕوانی هێگڵ لەسەر ڕۆحی نەتەوە و دەوڵەت و بڕەکیش ئاین و د. عرفان دەڵێ:

"لای هێگڵ شێوەی ئاین شێوەی دەوڵەت دیاری دەکات،بەڵام ئاین لای ئەو، ئەو زەمینە ڕۆحییەیە کە ئایدیاڵ بەهۆیەوە لە واقیعی مرۆیی مرۆڤدا شێوەگیر دەبێت و دەردەکەوێت،گەر لەم روانگەیەوە سەیری حاڵەتی مەم لە داستانی مەم و زینی ئەحمەدی خانیدا بکەین،ئەوە عاشق بوونی بەو ئایدیاڵەی کە لەناویدا لە شێوەی زیندا خۆی نواندووە و گرتنەبەری ڕێگای ئاینە،بوون لەناو ئایندا لەو قۆناغەدایە کە مەم لە عیشقی ئەوەی کە لە (زین) دا دەیبینێتەوە بەرەو عیشقی هەمان شت دەڕوات لە دەرەوەی زین دا،لێرەوەیە مەم دەبێت بە کەسێکی خواپەرست"(٢٣٩)

ئەو ئاینەی لێرەدا باس کراوە وەک بوون، جیاوازە لە ئاین وەک دابونەریتێکی فەرمی کە لەمنداڵییەوە دەخرێتە مێشکمانەوە. ئاین ئەوە نییە، کە کۆمەلگا لەناوماندا دەیچێنێت، ئەوەیە کە لە پەی بردن بە ئایدیاڵەکەی لەناو خۆمان و تووشبوونمان بە عیشقی تێی دەکەوین. نووسەر نرخاندنێکی ورد بۆ بۆچوونەکانی هێگڵ لەم بوارەدا دەکات، لە گشت لایەکەوە تیشکی روونکەرەوە دەخاتە سەر ئەم پرسە و دەنووسێ:

"ڕۆحی هەر نەتەوەیەک کە لەناو دەرکەوتەکانی دەوڵەتەکەیدا دەرکەوت دەکات،مۆرکێکی تایبەت دەبەخشێت بە دەرکەوتەکان و بەو مۆرکەش دەرکەوتەکان و کەسیەتی نەتەوەیەک ،لە کەسیەتی نەتەوەکانی تر جیا دەکرێتەوە،ئەو مۆرکەی کە دەرکەوتەکان هەڵیانگرتووە،ئەو بنەمایەیە کە هەموو دەرکەوتەکان تیایدا دەبنەوە بە یەک(ئەو بنەمایە لە مێژوودا خاسیەتی ڕۆحە،بلیمەتییەکی نەتەوەیی تایبەتە بە نەتەوەیەک لە نەتەوەکان و لەناو سنووری ئەو خاسیەتەدا ڕۆحی نەتەوە لە درەوشانەوە عەینییەکەی خۆیدا گوزارشت لە هەموو لایەنێک لە لایەنەکانی هۆشیاری نەتەوە ئیرادەی دەکات.واتە لەسەر ئاستی تەواوی وەدیهاتنە کارەکییەکەی،ئاینەکەی،سیستەمە سیاسییەکەی،ئاکارەکەی،یاساکارییەکەی،تەنانەت کارە هونەرەییەکەیی ئەو خاسیەتە بەشەکییە تایبەتانە لە خاسیەتە گشتییە هاوبەشەکەیدا پەنهانە،واتە ئەو بنەماتایبەتە کە بە سیماکانی خۆی گەلێک سیمادار دەکات.هەر بە هەمان شێوە دەکرێت لە لایەکی ترەوە ئەو بنەما گشتییە جیاکەرەوە لەم ڕووداو و ڕاستیانەدا بدۆزرێتەوە کە مێژوو بەدرێژی دەیانخاتەڕوو"".٢٤٠ _٢٤١

کوردبوون و ناسیۆنالیزم ، بەشی حەڤدەیەم

ترایشکە دەڵێ: سروشت خێزان دروست و پەروەردە دەکات، دەوڵەتی ڕەسەنیش هەروەها گەلێکە، کە خاوەنی کاراکتەری خۆیەتی. دوای ئەوەی قۆناغ بە قۆناغ، شوێن پێی فەلسەفەی ئەڵمانی، ناوبراو بە تیۆرە عەقڵییەکەمان، لەسەر بیرۆکەی نەتەوە هەڵگرت، ئێستا لەم ڕێگەیەوە، وێنەیەکی دروست و تەواوی ئەو دیاردەیەمان. لە ڕێگەی تێگەیشتنێکی عەقڵی زانستییەوە، چنگ کەوت. ئەمەش نیشانەی بایەخی گەورەی فەیلەسوفانی ئەڵمانە، بە درێژایی دوو سەدەی تەواو،کە زۆر ژیربێژانە بە دەوری ئەم مژارەدا مۆڵیان خواردووە و بیر و ئایدیای خۆیان تێدا خەست کردۆتەوە و بەشدارییەکی جدیان لە نەخشاندنیا کردووە.

نووسەر، بەر لە کۆتایی هاتنی ئەم بەشە، دەمانخاتە بەردەم بۆچوونێکی هەستیار و دەنووسێ:

" ئەوەی لەم سەردەمەدا ناونراوە نەتەوە،تاکەکانی تاکەکەسی ئاکاری نین و پەیڕەوی لەوە ناکەن کە لەناو عەقڵیاندا بە شێوەیەکی خۆڕسک بوونی هەیە و بە شێوەیەکی زۆر ریزپەڕ پەیڕەوی لەوە دەکەن کە لە دەرەوەی خۆیانەوە بۆیان هاتووە و لە ناویاندا وەک کولتورێک چێنراوە"(٢٤١)

پێڕەونەکردنی ئەوەی لە عەقڵدا هەیە،دیاردەی نامۆ دەنوێ و تاکەکانی نەتەوەش لەم سەردەمەدا، بە تاکە کەسی ئاکاری لە قەڵەم نادرێن،چونکە پێڕەوی لە عەقڵی خۆیان ناکەن. لەسەر ئاستە کۆییەکەش وەک نەتەوە، پێڕەوی لەوە دەکەن، لە غەیری خۆیاندا هەیە و لە دەرەوە وەری دەگرن و بە نامۆیی بۆیان دێت. لەبارێکی ئاوهادا،ئا لەمەوەیە ئەو میللەتانەی وا رەفتار دەکەن، پێیان ناووترێت نەتەوە.

ـ تیۆری سروشتی و سروشت وەک بنەمای بوونی نەتەوە

نووسەر، لێرەدا بە کورتی بەسەر کارەکەیدا لەمەڕ تیۆرییە عەقڵییەکەی فەیلەسوفانی ئەڵمانیدا دەچێتەوە، گەرەکێتی لێرەوە بچێتە سەر تیۆرییەکی دیکەی گرنگ لەمەڕ بیرۆکەی نەتەوەوە، ئەویش تیۆرییە سروشتییەکەیە. تیۆری ئەو سروشت و دەوروبەر و ژینگەیەی کە میللەتێک تێیدا ژیان دەگوزەرێنێ. هاوسات پێی وایە رۆسۆ، بناخەدانەری ئەم تیۆرییە . بەڵام دەستەیەکی دیکە لەم سروشتخوازانە، ئەوانەن کە سروشت ئەو سروشتە کۆییەیە کە رەنگ و روو و زمان و کولتوری میللەتێک جیا دەکاتەوە لە میللەتێکی تر. واتە سروشتی مرۆڤەکان، نەک ژینگەکەیان. گۆستاف لۆبۆن لە کتێبە بەناوبانگەکەیدا باسی دەکات. شایانی ئاماژە پێدانە، کەوا د. عرفان زۆر ژیرانە، پەی بەم تیۆرییە بردووە. رەنگە پێشتر، هیچ لێکۆڵەرێک ئاوڕی لە کارەکانی لۆبۆن بەو مانا و ناوەڕۆکە نەدابێتەوە.

ـ ژینگەی سروشتی و پەیدابوونی نەتەوە

رۆسۆ ژینگەی سروشت دەکاتە بنەما بۆ لێکدانەوەی جیهانی مرۆیی. ئەم جیهانبینییە، پێی وایە، مرۆڤ چ رۆڵێکی لە مەیداندا نییە و هەرچی دەکات، لەژێر کاریگەرێتی ئەو ژینگەیەدایە، کە تێیدایە.

هەر وەک شاعیرێک هیچ نییە، جگە لەوەی لە بەرهەمەکانیدا، ڕەنگ بە دەوروبەرەکەی دەداتەوە. ئیدی تایبەتمەندێتی عەقڵ و هۆش و بەهرە و داهێنان لە مرۆڤ کەوڵ دەکەن و ئەم هەبووانە ناکەونە ناو هاوکێشەکەوە. لێرەدا کاریگەر سروشتە و کارلێکراو مرۆڤە. ئەمەش هیچ نییە،جگە لە زەلیلکردنی مرۆڤ و بەدەستەوسان دانانی مرۆڤ. رۆسۆ، لێرەدا قسە لەسەر دوو توخم دەکات. پێویستییەکانی بژێوی مرۆڤەکان، واتە پێویستیە دنیایی و مادییەکان، بۆخۆیان لەناو مرۆڤدان و ئەوی دیکەیان دەوروبەر یاخود ژینگە سروشتیەکەیە، ئەو پێداوستیانەی تێدا دەستەبەر دەبن.

هەڵبەت ئەم دوو توخمەش بۆ خۆیان سروشتین. بۆ ئەوەی نەتەوە لە مردن رزگاری بێت، دەبێت تاکەکانی بژێوی خۆیان لە سروشت وەرگرن.

"گەر بنەمای بیرکردنەوەی سروشتییانەی نەتەوە بگەڕێتەوە بۆ ئەم بۆچوونەی رۆسۆ،ئەوە نەتەوە بەوە ئایدیاڵەکەی دەردەکەوێت کە خەڵکی چۆنایەتییەکانی پەیوەندییە نەتەوەییەکانیان و کولتورە پیشەیی و عادەتییەکان لە سروشتی ژینگەیانەوە وەرگرن و جگە لەو ژینگە سروشتییەی خۆشیان لە هیچ سەرچاوەیەکەوە هیچ چۆنایەتییەک یان ئایدیاڵێک ناهێننە ناو کولتوورەکەیانەوە،ئەمەش لەبەرئەوەیە کولتورەکەیان بە چۆنایەتییە بێگانەکان پوختیەتی خۆی لەدەست نەدات. گەر کولتووری نەتەوەیەکیش وای لێهات لە پێداویستییەکانی بژێوی خۆی دابڕا،ئەوە دەرگاکەی واڵا دەبێت بۆ وەرگرتنی چۆنایەتی کولتوورە بێگانەکان و بەمەش زیندوویەتی خۆی لەدەست دەدات و پەیوەندییە نەتەوەییەکان لاواز دەبن نەتەوەکە بەرەو مردن دەڕوات".٢٤٥

نووسەر ئەو بۆچوونە ڕەتدەکاتەوە، کە گەلێ لە لێکۆڵەران، دوو فەیلەسوفی ئەڵمانی هێردەر و فیختە، دەخەنە ئەم خانە هزرییەوە. لەراستیدا هێردەر سەرسام بووە، بە رۆسۆ. بەس کتومت بیرۆکەکانی وەرنەگرتووە. نووسەر، بیروڕای سمیس بە نموونە دێنێتەوە، بەدرێژی لەسەر ئەم لایەنە تێکەڵاوییە تیۆریی و فەیلەسوفەکان دەڕوات و باس لە بونیاتی جیاوازییان دەکات.

هاوکات باس لە خاڵێکی مەترسیدار دەکات،کە نابێت نەتەوە لە ڕەگوڕیشەی خۆی هەڵکەندرێ و لە سەرچاوەی ژیانی دوور بخرێتەوە نەتوانێ ئاو سەرچاوەکەی خۆی بخواتەوە.چونکە هەر نەتەوەیەک بەو تایبەتمەندیەی هەیەتی،کاتێ سەرکەوتوو دەبێت و دەتوانێ پارێزگاری لە بوونی خۆی بکات،کە وەک نەمامێک لەسەر ڕەگی خۆی هەڵسابێت.

فەرەنسییەکان بە نموونە بەو هەموو ئیمکانێتەی دامودەزگای هەمەچەشنەوە و دەوڵەتەوە هەیانە، دژ بە کولتوری ناسراو بە کۆکاکۆلا و ماکدۆناڵ،کە سیمبۆلی هەژموونی ئەمەریکایە،وەستاونەتەوە و چەندین دەزگا و دامەزراو و بڕیاری فەرمییان تەرخان کردووە،بۆ پاراستنی زمان و فەرهەنگەکەی خۆیان و بەربەرەکانی کولتووری بێگانەی ئەمەریکی.

-سروشتی مرۆیی بوون و پەرەسەندنی نەتەوەکان

ئەم تێۆریە سروشتی مرۆییەی لۆبۆن، تیۆرییە عەقڵییەکەی هەرسێ فەیلەسوفەکەی ئەڵمان رەتدەکاتەوە،کە پێیان وایە، بنەمای عەقڵ هۆکاری پەرەسەندنی نەتەوەکانە. بەلای لۆبۆنەوە،ئەوەی لەناو مرۆڤدا سروشتییە،بنەمای بوونی نەتەوەکان و پەرەسەندنیانە.ئەوەشی لەناو بنەما سروشتییە مرۆییەکەدا، دەبێتە بنەما، میزاجی عەقڵییە. *"میزاجی عەقڵی،ئەو ئایدیاڵەیە، کە هەموو پەیوەندییەکانی نێوان تاکەکانی نەتەوە لە پێکهاتەی نەتەوەدا رێک دەخات و حوکمیان دەکات،ئەوەش بووەتە هیولای بەرجەستەبوونی ئەو ئایدیاڵە، هەست و سۆز و سایکۆلۆجیەتی تاکەکانی ئەو نەتەوەیەیە.ئەوەش لەبەرئەنجامی شێوەگیربوونی ئەو ئایدیاڵە لە*

هیولاکەدا دەکەوێتەوە،واتە ئامانجەکە،خوڵک و خوێکە کە ئەو نەتەوە پێی جیا دەبێتەوە لە نەتەوەکانی تر".(٢٤٧)

میزاجی عەقڵی لۆبۆن، وەک رۆحی نەتەوە لای هێگڵ ئایدیالێکی جەوهەری نییە. لەلایەکی دیکەوە، میزاجی عەقڵی توخمێک نییە، لە عەقڵدا بەدی بکرێ، بەڵکو دیاردەیەکە وەک بۆماوە و سروشتێکی مرۆڤە و بە دڵنیاییەوە لە هەڵبەز و دابەزدایە و مەرج نییە، عەقڵ هەردەم لەم تیۆریەدا جێگەی بێتەوە یاخود هەر نییەتی. بەڵکو بەردەوام میزاجی کەسی، پاڵەوانی ڕووداوی سەرشانۆیە. کەواتە جیاوازییەکی فرە مەزن، لە نێوان ئەم دوو بۆچوونەدا فرە هەیە.

- بۆماوە و رۆحی نەتەوە

"کۆمەڵە سیفەتێکی رەوشتی و عەقڵیین کە کار لەپەرەسەندنی نەتەوەکان دەکەن و لەپشت سیستەمەکان و هونەرەکان و بیروباوەڕەکان و کۆدەتا سیاسییەکانەوە پەنهانن.رۆحی نەتەوەش لە کۆی ئەو سیفەتانە پێک دێت"٢٥١

کورتەیەکی ئەم بیرکردنەوەی لۆبۆن لێرەدا دەخەینە بەرچاو، بریتییە لەوەی ئەم بیرکردنەوە لەسەر بنچینەی بۆماوە/ وراثی، دامەزراوە. لۆبۆن پێی وایە، رۆحی نەتەوە دەگوێزرێتەوە لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەک پاش خۆی، چونکە ئەوەی شاراوە نییە، هەر جەستەیەک یاخود تاکێک و کەسایەتییەک، لە خودی خۆیدا هەڵگری کۆمەڵێ تایبەتمەندی و خەسڵەتی خۆیەتی. ئەویش ئەمانەی لە باوانەوە بۆ ماوەتەوە، لەمیشەوە بۆ نەوەی پاش خۆی دەگوازرێتەوە.

شایانی ئاماژە پێدانە، کەوا دوو جۆر بۆماوە هەیە. بۆماوەی جەستەیی و بۆماوەی سایکۆلۆجی. لۆبۆن لە تیۆرەکەیدا پشت بە بۆماوەی سایکۆلۆجی دەبەستێ. بۆماوەی جەستەیی، واتە لەئەسپ هەر ئەسپ و لە کەو هەر کەو و لە ماسی هەر ماسی دەکەوێتەوە. بۆماوەی سایکۆلۆجی، لە بواری مرۆڤیش دا، پشت بە ڕەنگی پێست و شێوە و قەبارەی ئێسکە پەیکەری مرۆڤەکان دەبەستێ. لۆبۆن کۆمەڵێ ڕەخنەی لەسەر ئەم بیرکردنەوەیە هەیە. بۆچوونێکی تریش هەیە، جیاوازی نەتەوەکان و دابەشکردنیان لەسەر بنەمای جیاوازییەکانی زمان و ئاین و کۆمەڵگای سیاسی دەکات، لۆبۆن ئەم بنەما کولتورییەش بەڕاست نازانێ.

لۆبۆن باوەڕی بە کۆمەڵە سیفەتێکی رەوشتی و عەقڵی هەیە، وەک پێکهاتە باسیان دەکات، نەک وەک جەوهەر، بە تایبەت رۆحی نەتەوە. دیارە بۆماوەکانیش، بۆماوەی خێزانی و بۆماوەی میللەتین.

کوردبوون و ناسیۆنالیزم بەشی هەژدەیەم

"ئەوەی وا دەکات تاکەکانی نەتەوەیەک جیاوازبن لە تاکەکانی نەتەوەکانی تر پێکهاتەی ئەو سیفەتانەیە"٢٥١

نووسەر گەشتێکی ورد بەناو ئەم تیۆرەدا دەکات و بیروڕاکانی لۆبۆن شیتەڵ دەکاتەوە. ڕەنگە ئەم بۆچوونە، چ شیکردنەوەیەکی گەرەک نەبێت. چونکە تاکێکی کوردی لەدایک بووی نێو دابونەریت

و کولتور و ژینگەییەکی کوردی و کوردستانی، بە خۆیی و توخم و سیفەتەکانییەوە، کە زادەی ئەو واقیعەن، بێگومان جیاوازە، لە تاکێ نەتەوەیەکی تری ،وەک ئەفریکاییەک، ئەوروپاییەک. نەک هەر ئەمەندە، گەر نێزیکترین نموونە بهێنینەوە، چۆن فەرەنساییەک لە ئەڵمانێک، جیاوازە، وا کوردێکیش،لە عەرەبێک و فارسێک و تورکێک جیاوازە. هەروەک چۆن سێو لە پرتەقاڵ و گەنم لە جۆ و چۆلەکە لە ریشۆڵە جودایە. ئەم جیاوازییەش بەرهەم و دیاردەیەکی سروشتیی و خۆڕسکە. ئەمەش مانای ئەوەیە، نە کوردێک لەوانی تر بالاترە، لەبەرئەوەی هەموو مرۆڤن و نە باڵندەیەک لەوانی تر گرنگترە.

"مرۆڤ هەر کارێکی هەبێت ئەوە بەردەوام کوری نەتەوەکەیەتی،کۆی ئەو بیر و هەست و سۆزانەی کە تاکەکانی هەر نەتەوەیەک لە رۆژی لە دایکبوونیانەوە لەگەڵ خۆیاندا دەیانهێنین،رۆحی ئەو نەتەوەن،ئەمانە لە ماهیەتی خۆیاندا پەنهان و شاراوەن،بەڵام لە ئاسەوارەکانیاندا بە دەرکەوتنێکی تەواو دەردەکەون،چونکە لە راستیدا حاکمن لەسەر پەرەسەندنی نەتەوە"٢٥٤

لۆبۆن بۆ ئەوەی لەناو نەتەوەدا، تاکی ناو خێزان و تاکی ناو نەتەوە لە یەکتر جیا بکاتەوە، تاک بە بەرهەمی دوو جۆر لە بۆماوە دەزانێت:

١- بۆماوەی خێزانی، سیفەتە جەستەیی و سایکۆلۆجییەکانی ئەم جیاوازە لە خێزان و بنەماڵەکانی تر.

٢- بۆماوەی میللەتە، سیفەتەکانی دیاریکەری سیفەتە میللییەکانە و لەتاکی نەتەوەکانی دیکە جیای دەکاتەوە.

بنەمای (٣) یەمیش هەیە، بەڵام کاریگەرێتی زۆری نییە. ئەویش دەوروبەری ماددی مرۆیە. کەواتە ٣ هۆکار هەن، یەک: کارای باوباپیران، دوو: کارای دایک و باوک، سێ: کارای ژینگە.

- سیفەتە جێگیر و گۆڕدراوەکانی رۆحی نەتەوە

مرۆڤ، بە تاک و نەتەوە و بە کۆمەڵ، لە بارودۆخی تایبەتی و قۆناخە جیاوازەکاندا، گۆڕانیان بەسەردا دێت، چونکە بوونەوەری کۆمەڵایەتین و بە پێی یاسا سروشتییەکەی گەشەکردن و بەرەوپێشچوون، ڕەوت دەکەن. ئیمرۆیان، نابێ لە دوێنێ بچێ و شیاو نییە سبەینێش هاوشێوەی ئیمرۆ بێت. دەرئەنجامی سیفەتەکان، کەموزۆر گۆڕانکارییان بەسەردا دێت. چونکە سیفەتەکان بۆ هەمیشەیی نەچەسپاون و دیاردەیەکی ماددی نین.

"رۆحی نەتەوە پێکهاتەیەکە لە سیفەتە گۆڕاو و نەگۆڕەکان،سیفەتە گۆڕاوەکان سیفەتی عەرەزیی رۆحی نەتەوەن و سیفەتە نەگۆڕەکان سیفەتی جەوهەریی رۆحی نەتەوەن "٢٥٦

نووسەر، لەسەر ئاماژەدا بە بیروڕاکانی لۆبۆن دەڕوات و باس لەو هەلومەرجە سیاسی و کۆمەڵایەتییە دەکات، نەتەوە پێیدا گوزەر دەکات. ڕۆحی نەتەوەش ناچارانە، هاوشانی ئەم تەوژمانە، ڕەوت دەکات و هەڵچوون و داچوون، بە خۆیەوە دەبینێت و وەک پێویست و گەلێ جاران ناپێویست دەردەکەوێت.

"خولق و خووی میللی ئەو خاسیەتە جەوهەرییەی میزاجی عەقڵییە کە لەگەڵ گۆڕانی خاسیەتە لاوەکییە گۆڕاوەکاندا ئەو ناگۆڕێت و وەکو خۆی دەمێنێتەوە.گەر نەتەوەیەک لە خولق و خوویدا ئەوە دەرکەوتبێت کە ئازایە و مل نادات بۆ هیچ هێزێکی دەرەکی.بەڵام سەردەمێک بێتە پێشەوە و بارودۆخێکی وا دروست بێت، کە ئەو نەتەوە تیایدا مل بۆ هێزە دەرەکییەکان کەچ بکات لەراستیدا بەمە خولق و خووی ئەو نەتەوەیە لە ئازایەتییەوە نەگۆڕاوە بۆ ترسنۆکی"٢٥٧

ئەو دیاردەی ترسنۆکییە. کاتییە و دوای بەسەرچوونی هەلومەرجە نالەبار و سەختەکە، ئەو نەتەوەی پێیدا تێدەپەڕێ. خەسڵەتی ئازایەتی و دلێری، جارێکی دیکە، دێتەوە دۆخی ئاسایی پێشووی خۆی. ئەمەش دیاردەیەکی سروشتییە، سیفەتەکان شیاوی ئەوەن بەرز و نزمییان بەسەردا بێت.

نووسەر داواتر باس لە سیفەتە جێگر و گۆڕاوەکان دەکات .

- ڕۆحی نەتەوە و دەرکەوتەکانی

ڕۆحی نەتەوە لە کۆی کۆمەڵێ سیفەت و خولق و خووی میللی پێکهاتووە، بە درێژایی سەدان ساڵ، ڕۆڵەکانی لە هەڵسوکەوت و تێکەڵ بوون و گوزەران و پەیداکردنی ئەزموونی ڕۆژانە ئاوێتە بوون. هەڵبەت مەرج نییە، ئەم دیاردانە، لای نەتەوەکان، وەک یەک دەرکەون. هەر نەتەوەیەک بە درێژایی ئەو ئەزموونەی پەیدای دەکات و هەیەتی، لەناو جەرگەی ژیانە کۆمەڵایەتییەکەدا، کۆمەڵێ خاسێتی تایبەت بەخۆی تێدا شین دەبێت و سەرهەڵدەدات. ئەڵمانەکان بە هۆی زیرەکی و دیسپیلین و ئیشکردنیانەوە، بە درێژایی شۆڕشی تەکنەلۆژیا، میللەتێکی باڵا دەست و دەست ڕەنگینن لەم بوارەدا، تا ئێستاش هەروا ناسراون ، کەچی لە ناوماڵ دا، وەک خێزان و کولتوری خواردن ئامادەکردن دەوڵەمەندی بە چێشتخانەیانەوە دیار نییە و پێکهاتەی خێزان تێیاندا، کەم و سستە. ئەمەش بەهۆی کارکردنی زۆرەوەیە. فەرەنسییەکان، خاوەنی بیری ئازاد و داهێنانن لەم بوارەدا و هاوکات دیاردەی خواردن و خێزان لایان،گەلێ بەرچاوە.تەنانەت،نوکتەیەک هەیە دەڵێ: فەرەنسی خواردن دروست دەکات و دەیخوات، بەڵام ئەڵمان خواردن قووت دەدات. ئیتالییەکان،جگە لەوەی خاوەن فەرهەنگێکی هەمەجۆر و دەوڵەمەندن لە خواردن دا، بە دیزاینی جلوبەرگ و پێڵاو دروستکردنیش ناوبانگیان هەیە ، زۆر خاوەن سەلیقەن و هۆڵەندی بە کشتوکاڵ و گوڵ و گوڵزار. ئیسپانییەکان بە خواردن و وەرزش ..هتد.

هاوکات دەبێت بووترێ، کەوا هەندێ دەرکەوتە هەن، لە نەتەوەیەکەوە دەگوێزرێنەوە بۆ نەتەوەیەکی تر، بە ئاشتی یاخود بە شەڕ، وەک ئایین و زمان. دیارە لەگەڵ گوێزانەوەکەدا، تەنیا دەرکەوتەکە دەگوزرێتەوە، دەنا جەوهەری دەرکەوتەکە،کە خوڵق و خووی میللیی

نەتەوەکەیە، ناگوازرێتەوە. لە لێکۆڵینەوەیەکی بەراوردکاری لە نێوان ٥ نەتەوەی ئەوروپایدا: فەرەنسیF ،ئەڵمانیD ,ئیتالیI، ئیسپانی S و ئینگلیزدا E، ئەم ئاکامەمان لە خەسڵەتیان بەرچاو دەکەوێت:

لە دابوونەریتدا: F بەڕیز و بە ماریفەت،D بەخشندە و راستگۆ،I خاوەن دابونەریت و بە ئوسوڵ،S بە تەوس،E لەخۆبایی و لووت بەرز.

لە ئیشووکاردا :F بێباک و ئازا، D وەک هەڵۆ،I وەک رێوی،S دلێر و نەترس، E وەک شێر.

لە زانستدا: F لەهەر شتێ شتێک دەزانێ ،D پێشەنگ و وەستا ،I لێزان، S رێکوپێک و بەدیقەت،E فەیلەسوفێکی باش.

لە ئایین دا : F چالاک و کۆششکەر،D لەخواترس،I دابوونەریتی،S پڕوپووچی،E بە بایەخەوە.

"کاتێک زمانی نەتەوەیەک یان ئایینەکەی لەلایەن نەتەوەیەکی ترەوە وەردەگیرێت،ئەو زمان و ئاینە لەگەڵ میزاجی عەقڵی ئەو نەتەوەیەدا ساز نییە، چونکە ئەو نەتەوەیە خاوەنی خولق و خوویەکی تایبەت بە خۆیەتی،هەر ئەمەش وا دەکات کە ئەو زمانە یان ئاینەی کە لە نەتەوەیەکی ترەوە بۆی هاتووە بە شێوەیەک وەربگرێت کە خولق و خووی خۆی بکاتە جەوهەر بۆیی و لە رێگەیەوە بینوێنێت،واتە بە مۆرکی خۆی مۆرکی بکات" .٢٥٨ _٢٥٩

هەندێ دەرکەوتە هەن، بە زۆر بەسەر نەتەوەی تردا، دەسەپێندرێن، وەک ئەوەی زمانی تورکی بە زۆر بەسەر کورددا، سەپێندراوە. یاخود ئایینی ئیسلام، کە لە بنەڕەتدا هی عەرەبە، بەرگێکی جیهانییان کردۆتە بەر و، گوایە بۆ هەموو نەتەوەکانە. شاعیرێکی کورد، شیعرێ بنووسێ، هونەرمەندێکی گۆرانییەک بچڕێ بە تورکی، وا ئەو بەرهەمە سیما و خەسڵەتی ئەو زمانەی پێی وتراوە و نووسراوەتەوە و زمانەکەی بەکارهاتووە، دەگرێت و دەبێتە موڵکی ئەدەب و هونەری تورکی. دەنا وا نەبوایە، تورک شانازییان بە یەشار کەمال و برایم تاتلیساسەوە نەدەکرد. چونکە زمانەکە خولق و خووی تورکی بەرجەستەکردووە. کوردێکی موسڵمان، لە گوندێکی بناری قەندیل، دوعا و نزا و پاڕانەوە لە خودا دەکات، بە زمانی عەرەبی ئەم کارانە ئەنجام بدات، وا راستەوخۆ خزمەتی زمان و دینەکەی عەرەب دەکات. یاخود هەر لێرەوە بە نانەسکی و قەرز و قۆڵە، بڕە پارەیەک پێکەوە دەنێ و بەسەر هەزاران ئەرکی دیکەدا، باز دەدات و پێی دەچێ بۆ حەج و عەمرە لە بنەڕەتدا. ئەم کارانە چ پێوەندییەکییان بە فەرهەنگی کوردییەوە نییە و مەسەلەیەکی مەزهەبییە.

کوردبوون و ناسیۆنالیزم بەشی نۆزدەیەم

ـ تیۆری دروستەیی و دروستکردنی نەتەوە

"هیگڵ مانایەکی عەقڵی دەدات بە نەتەوە و دەوڵەت،نەتەوە لای ئەو پێش ئەوەی هەر شتێک بێت ئایدیاڵێکی ناو عەقڵە و ئەو ئایدیاڵەش رۆحی نەتەوەیە،بەبێ ئەم رۆحە نەتەوە ناتوانێت ببێت.هەر ئەو رۆحەشە دەبێتە بنەمای یەکەمیی بۆ ئاین و ئاکار و هونەر و دەکەوتە کولتووریەکانی تری نەتەوە،بەبێ ئەو رۆحە کولتور بوونی مومکین نییە،چونکە کولتور پێکهاتەی کۆمەڵە دەرکەوتەکەیە کە دەرکەوتەی ئەو رۆحەن و بەبێ بوونی ئەو رۆحی بوونیان نییە"٢٦٢

هێگل، مانایەکی ئەقڵی دەبەخشێ بە نەتەوە، بەڵام تیۆرییە دروستەییەکە، لێرەدا کولتورییەکەیە، مانای پێچەوانەی هێگل دەدات بە نەتەوە، پێی وایە لە کولتورە نەتەوەییەکەوە، ڕۆحی نەتەوە سەر دەردێنێ و پێک دێ. کەواتە ڕۆحی نەتەوە بنەما یان ئایدیاڵێک نییە، بەڵکو پێکهاتووە لە بیرەوەریی و ئیرادەی کۆیی . کولتورەکە لە ڕێگەی توخمەکانی خۆیەوە، ڕۆحی نەتەوە لەناو سایکۆلۆجێتی تاکەکاندا، ساز دەکات و ئەو میللەتەش، بەو ڕۆحە، یەک ئاڕاستە و یەک ئامانج دەبن. بە کورتی گەرەکیانە پێمان بڵێن، کولتوری نەتەوە، زەمینەی ڕسکانی نەتەوەیە، لەبەرئەوەی بەر لە دروستبوونی نەتەوە، کولتور هەبووە. بەڵام هێگڵ دەڵێ :

" رۆحی نەتەوە یان نەتەوە وەک پەتییەک پێش کولتور لەناو عەقڵدا هەیە و دەبێتە بنەمای بوونی ئەو کولتورەی کە لە وەدیهاتنی ئەو ئایدیاڵە دەکەوێتەوە.تاکە نەتەوەییەکانی نەتەوە لە لای هیگڵ ئەوانەن کە پاک بوونەتەوە لەو کولتورە باوەی کۆمەڵگاکەیان ".(٢٦٢-٢٦٣)

کەواتە عەقڵ، لانک و پزدانی نەتەوەیە، پێش دەرکەوتنی وەک بوویەکی پەتی، لێرەدا ئامادەیە و هەیە. چونکە چ کاتێ نەبووە، کولتور، بە تایبەت هی دروستەیی بتوانێ، ئەو وێنە و ئاماژانەی ئێمە لە ڕێگایانەوە لە نەتەوە دەگەین، بۆمان دروست بکات. د. عرفان بەرامبەر بەم بۆچوونە دروستەییە دەڵێ:

" ئەو تاکانەی کە دواتر نەتەوە پێکدەهێنن،دەبنە هەڵگری ئەوەی کە لە کولتوری ئەو کۆمەڵگایەدا هاوبەشە و هەر یەک لەوان ئامادەیی تیایە بۆ ئەوەی ئەو کولتورە هاوبەشە وەک کۆمەڵە بنەمایەک لەناویدا ریشە داکوتێ و ببێتە سەرچاوە و بنەمای هەر بنەمای هەر جوڵەو هەڵسوکەوتێک کە لەودا دەرکەوت دەکات".(٢٦٣)

لێرەدا جارێکی تر بایەخ دەدرێ بە بنەما کولتورییەکە، تا ڕادەی ئەوەی کە ماهیەتی نەتەوە دیاری دەکات، کولتورە پەسەندکراوەکەیە.

- نەتەوە لە نێوان رەگەز و کولتوردا

ئێرنست رینان، یەکێکە لەوانەی کولتوری هاوبەش، بە پێش مەرج و پێشخانی رۆحی نەتەوە دەزانێ. هاوسات بە سیستەمەشی دەزانێ، کە کولتوری کۆمەڵگا کاری پێ دەکات. بۆ سەلماندنی ئەوەی کە **"بیرەوەری"** هاوبەش هەوێنی نەتەوەیە، کۆمەڵێ نموونە لە مێژووەوە دێنێتەوە، وەک ئیمپراتۆرییەتەکانی چینی و میسری. باس لە جیاوازی دین لەم دوو دەسەڵاتەدا دەکات. بۆ جیاوازی رەگەز و نەتەوەش نموونەی دێنێ، کەوا ڕەگەز نابێتە بنەما بۆ دروست بوونی نەتەوە،

چونکە لێرەدا کولتور نابێتە هۆکاری دروستبوونەکە. بۆ جیاکردنەوەی ڕەگەز لە نەتەوە باس لە ڕەگەزی جەستەیی و ڕەگەزی زمانی دەکات.

د.عرفان، لەسەر ئەم باس و بۆچوونانە، بە درێژی دەڕوات، تیشک دەخاتە سەر بۆچوونی رینان، لە هۆکاری هەڵوەشاندنەوەی ئیمپراتۆەکان و دەڵێ: پێ وایە، کولتور و بیرەوەری هاوبەش هۆکاری هەڵوەشاندنەوەی ئیمپراتۆرەکان نەبووە. سەبارەت بە دەوڵەتی عوسمانیش، هەمان بۆچوون دووبارە دەکاتەوە.

- بنەمای پەیدابوونی کولتور و بیرەوەری هاوبەشی نەتەوەکان

ئەم بۆچوونە پێی وایە، کولتوری هاوبەشی نێوان کۆمەڵە ئەتنیکێکی جیاواز، بنەمای دروست بوونی نەتەوەیە. بە هەمان شێوە سازبوونی کولتورێکی هاوبەش لە نێوان کۆمەڵە ئەتنیکێکی جیاوازدا، دەگەڕێنێتەوە، بۆ چەند هۆکارێکی کۆمەڵایەتی و مێژوویی جیاواز. ئەمانە کەم و زۆر بنچینەی بیروڕای رینانە، بۆ دروست بوونی نەتەوە. نوسەر، جارێکی تریش ئەم بیروڕایانە شەنوکەوو دەکاتەوە، هەموو ئەو نموونانەی رینان بۆ سەلماندنی بۆچوونەکەی دروست بوونی نەتەوەی فەرنسی و ئیتالی و... تاد. هێناویێتەوە و پشتیان پێ دەبەستێت. د.عرفان ڕەتیان دەکاتەوە و پێی وایە دوورن لە لۆژیکەوە.

- بیرەوەری هاوبەش وەک بنەمای راستەقینەی نەتەوە

کاتێ رینان پرسیار دەکات و مەبەستێتی بزانێ، ئەو بنەمایانەی نەتەوە لێیانەوە دێتە ئاراوە چییە؟، بۆ گەیشتن بە وەرام، بۆچوونێکی قورس دەردەبڕێ و پێی وایە، رەگەز و زمان و جوگرافیا و بەرژەوندی هاوبەش، هەموو ئەم توخمانە، چ ڕۆڵێکیان نییە و نابنە فاکتی دروست بوونی نەتەوە. بۆ نموونە: سویسرا و ئەمریکا، لە چەند ڕەگەزێکی جیاواز پێکهاتوون، کەچی نەتەوەن. بەلای رێنانەوە نەژادی پاک نییە، وڵاتانی ئینگلستان و فەرەنسا و ئیتالیا، لە کۆمەڵێ خوێنی تێکەڵاو دروست بوون. تاکی سەر بە رەگەزێک جیاوازە لە تاکی ناو نەتەوەیەکی سەر بە هەموو رەگەزەکانە، ئەوانەی هەموویان گۆڕاون بۆ پێکهاتەی نەتەوە.

لەسەر زمانیش،رینان هەمان بۆچوونی، وەک لەسەر ڕەگەزە هەیە. لە ئەمریکا و ئینگلستان و ئەمریکای ئیسپانی دا، یەک زمان بەکار دێ، بەڵام یەک نەتەوە نین. بەپێچەوانەی ئەمەوە سویسرا، نموونەیەکی ترە، چونکە لەسەر ڕەزامەندی لایەنە جیاوازەکان دروست بووە. لەم وڵاتەدا ٣ـ٤ زمانی تێدا بەکاردێ. ئەمە گرنگ نییە، بەڵکو گرنگ هەبوونی ئیرادەی هاوبەشی خەڵکی سویسرایە بۆ یەکگرتن، سەرەڕای جیاوازی زمانەکان.

د.عرفان وەرامێکی لۆژیکی ئەم بۆچوونە نادروستە، دەداتەوە و پێی وایە رینان لەوەدا کەوتۆتە هەڵەوە، جیاوازی نێوان دەوڵەت و نەتەوەی نەکردووە. بەڵگەنەویستە کە بۆچوونەکەشی دروستە، بە نموونە: ئەوەتا عێراق و تورکیا، یەک دەوڵەتن، دوو نەتەوە دوو زمانی جیاوازی تێدایە و کولتورە دروستەیی و نەتەوەخوازییەکە، نەبۆتە مایەی دروستکردنی نەتەوەیەک. ئێران فرە

نەتەوەیە و هەرگیز نابێتە یەک نەتەوە. رینان، لەسەر ئاین و جوگرافیا و بەرژەوەندی هاوبەشیش دەدوێ، چ بەهایەکیان وەک بنەما بۆ دروستبوونی نەتەوە بۆ دانانێ.

نووسەر بەمجۆرە وێشتگە بە وێستگە لەگەڵ خۆیدا گەشتمان بەناو باسەکەدا پێ دەکات، تا دەگاتە لای پێناسە ناسراوەکەی رێنان کە دەڵێ:

"نەتەوە رۆحێکە،پرەنسیپێکی رۆحییە.دووشت هەن کە لەراستیدا یەک شتن ئەم رۆحە پێکدەهێنن:یەکێکیان بوونی میراتێکە لە نەریت و بیرەوەرییەکانی رابردوو، دووەم رەزامەندی هەنووکەیی و ئارەزووی پێکەوە ژیان و بوونی ئیرادەیەک بۆ درێژەدان بەو نەریت و بیرەوەرییانەی کە بەرهەمی پێکەوە ژیانن و بە میرات ماونەتەوە".٢٧٣ـ٢٧٤

پاشان نووسەر، دەکەوێتە سەر بەراوردکاری و نیشاندانی جیاوازی ڕۆح لە لای رینان/ R و هیگڵ/H:

Rـ ڕۆح پێویستی بە توخمی ئیرادەیە بۆ خۆ نواندنی.

Hـ ڕۆح تاکانە و یەکە و هەر خۆیەتی.

Rـ ڕۆح لە رابردووی هاوبەشی کۆمەڵە ئەتنیکێک وەردەگرێ.

Hـ ڕۆح لە عەقڵی تاکەکانی ناو میللەتدا هەیە.

Rـ ڕۆح لەو نەریت و بیرەوەرییانە، وەردەگرێ، کە لەرابردوودا گوزراونەتەوە بۆ ئێستا و ئەوە ئیرادەیە بەرەو ئایندەی ئاڕاستە دەکات.

Hـ ڕۆح لە رێگەی ویستەوە هەوڵی خۆئاشکراکردنی خۆی دەدات، لەناو واقیعێکی ماددیدا.

Rـ ڕۆحی نەتەوە پێکهاتەیەکە لە ویست و بیرەوەرییەکانی ڕابردوو.

Hـ ڕۆح شتێکە وەدی دێت،شتێک نییە کە پێک بێت.

Rـ ڕۆح جەوهەر نییە و تاکانە نییە،پێکهاتەیەکە لە دوو توخم:بیرەوەری و ویست.

Hـ ڕۆح کاتێ عەینی/کۆنکرێتی دەبێتەوە، کە لەکار و کردەوەی کەسەکاندا شێوەگیر دەبێت. دوای شێوەگیربوونی لە نەوەکانی داهاتوودا نابێتەوە بە رۆحێکی پەتی.

Rـ ڕۆح لە دەرەوەی خۆمانەوە دێتە ناومانەوە و حوکممان دەکات.

Hـ ڕۆح لەناوماندایە و دواتر دێتە دەرەوە و خۆی لە ڕێگەی ئێمەوە ئاشکرا دەکات.

Rـ نەتەوە پێش ئەوەی پێکهاتەی کۆمەڵە ئەتنیکێک بێت، ڕۆحە.

Hـنەتەوەی داهاتوو، ڕۆحی لەناو خۆیدا دەبێت، وەک ئەوەی پێشوو، ئەویش ڕۆحەکەی ناوخۆی شێوەگیر دەکات.

R ئەم ڕۆحە پێکهاتەیەکە لە بیرەوەری هاوبەشی ئەتنیکەکانە لە رابردوودا و پاشان لە رێگەی ئیرادەی تاکە کەسەکانەوە، لە کار و کردەوەکانیاندا، ڕەنگێ پێ دەدرێتەوە.

H ڕۆح ئازادە، جگە لەخۆی پەیوەست نییە، بەهیچ شتێکی ترەوە، لە خۆیدا و بەخۆی و بۆ خۆی هەیە.

R ڕۆح بەبێ وابەستەبوونی بە رابردوەوە بوونی نابێت.

H ڕۆح پێویستی نییە بۆ بوونی لە بوونی خۆیدا هەیە. ئەمەش بە بەڵگەی ئەوە جەوهەری ڕۆح ئازادییە.

R ڕۆحی نەتەوە، لەناو کەسەکاندا، بوونێکی پێشینەی نییە و بەڵکو لە ڕابردوودایە.

H ـ هەر لەمەشەوەیە، کە مرۆڤ لە خۆیدا ئازادە.

R نەتەوە وەک تاکەکەس بەری ڕابردوویەکی دوور و درێژی ڕەنج و قوربانی گوێڕایەڵییە، نەریتی باوباپیران لە هەموو شتێک ڕەواترە. ئێمە بە ڕەنجی باوباپیران بووین بەوەی کە ئێستا هەین.

R ڕۆحی ئێمە، پەیوەستە بە پێشینەکانمانەوە و بەبوونی ئەوان ئێمە هەین و بەبێ بوونی ئەوان ئێمە بوونمان نییە، ئێمە ئەوەین، ئێوە بوون، ئەوەش دەبین کە ئێوەن.

R لێرەدا ئازادی نابێتە خاسیەتی جەوهەریی ڕۆح.

R وابەستەبوون و بەندیەتی، خاسیەتی ئەو ڕۆحەیە، کە رینان بە ڕۆحی نەتەوەی دەزانێت.

"نەتەوە لای هیگڵ ئایدیاڵێکە واتە ڕۆحێکە،ئەم ڕۆحە پێویستی بە توخمێکی تر هەیە کە ئیرادەیە،تا شێوەگیر بێت و بنوێنرێت." ٣٧٥

د. عرفان لەم بوارەدا ماندووبوونێکی زۆر دەکێشێ، تا بەر و پێشی بیروڕاکانی رینان، شی بکاتەوە و بەوانەی هیگڵی بەراورد دەکات. دواجار دەنووسێ:

" گەر لای هێگڵ خواستە بەشەکییەکانی تاک لە خواستەکانی نەتەوەدا وەدی بێن و خواستە هەمەکییەکە عەقڵییەکانی نەتەوەش لە رێگەی وەدیهاتنی خواستە بەشەکییەکانی تاکەکانەوە وەدی بێت،ئەوە لای رینان خواستە تاکە کەسییەکانی تاکەکانی ناو نەتەوە بەردەوام دەبێت ببنە قوربانی بۆ خواستە گشتییەکانی نەتەوە،بەبێ ئەو قوربانییە،ئەو یەکبوونەی کە نەتەوە لەسەری دامەزراوە،ناتوانێت خۆی راگرێت،رێنان ئەم قوربانیدانەی تاک بە خواستەکانی خۆی بۆ خواستەکانی نەتەوە بە هۆشیاری ئاکاری ناو دەبات و ئەو هۆشیارییەش بە هۆشیاری نەتەوەیی دادەنێت.بۆ ئەوەی ئەو هۆشیارییە ئاکارییەش بوونی خۆی بسەلمێنێت،دەبێت تاکەکەس لە پێناو بەرژەوەندی گشتیدا خۆی بکاتە قوربانی ".(٢٧٦)

ئەم بۆچوونەی رینان، رێخۆشکەرە بۆ تیۆرەکانی نەتەوەخوازی لەسەدەی بیستەمدا، باس لە دروستکردنی نەتەوەکان دەکەن لە ڕێگەی ویست و خواست و ئارەزووی خۆیانەوە. بەمەش دەیانەوێ بڵێن نەتەوە بەرهەمی ڕێکەوتنی تاکەکانە، لە نێوان خۆیاندا، **گرێبەستی کۆمەڵایەتی** بکەن. رینان هەر لەم بوارەدا لای وایە تاکە کەسەکان وەک بەش قوربانی بە بەها و شتەکانی خۆیان دەدەن، لە پێناوی گشتدا، کە نەتەوەیە.

نووسەر ئاماژە بەوەش دەکات، لەگەڵ ئەوەشدا تیۆرە دروستەییەکەی رینان، بە سادەیی لە سەدەی ١٩ دا بڵاوکراوەتەوە، بایەخی زیاتر پێدەدرێت لە لایەن لێکۆڵەرە مۆدێرنیستەکانی سەدەی بیستەمەوە گوزارشتی زیاتری لێ دەکرێت، تا تیۆرە سروشتیەکەی لۆبۆن، کە گرنگییەکی ئەوتۆی پێ نادرێ دەکەوێتە پەراوێزەوە و تاوانباریش دەکرێ بەوەی کە بۆن و بەرامەی ڕەگەزپەرستانە و دژە مۆدێرنیزمەی هەیە.

کوردبوون و ناسیۆنالیزم ، بەشی بیستەم

بەشی سێیەم: تیۆرەکانی نەتەوەخوازی و دروستکردنی نەتەوە

"بەپێی تێڕوانینی مۆدێرنستەکان،نەتەوە وەک هەر دروستکراوێکی تەکنیکی بەرنامە و پلان بۆ دروستکردنەکەی دادەنرێت،بەمەش پلاندانان بۆ دروستکردنی نەتەوە دەبێتە بەشێک لە پرۆسەی نەتەوە،ئەم پرۆسەی {پێکهێنانی نەتەوە}*پلانی بۆ دانراوە ،پرۆسەیەکی مۆدێرن بوو کە لە پێش ساڵی ١٧٨٩ دا شتی وا روونەدابوو".*٢٨١

نەتەوە بەرهەمی مۆدێرنەیە، ئەمەش هەردوو بەرەی مۆدێرنیست و ئیتنۆسیمبۆلییەکان لەسەری هاوڕان. نووسەر لە گەوهەری ئەم خاڵە باش حاڵی بووە، مەرامە خراپ و بۆچوونە چەوتەکانی، بۆیە بەم کارە قەبەوە و گشتگرە، ڕەتی دەکاتەوە و لە شوێنێ ئەو بۆچوونە، سمیسی مۆدێرنیزم بە دوو شێوە خۆی دەنوێنێ: کرۆنۆلۆجی ئیتنۆسیمبۆلەکان، پەیڕەوی لێدەکەن و نەتەوەخوازی وەک ئایدۆلۆجیا و ئیتنۆس تارادەیەک نوێیە. سۆسیۆلۆجی: مۆدێرنستەکان رابەرایەتی ئەم دید و روانگەیەش دەکەن پێیان وایە، نەتەوەخوازی بریتی نییە لە داهێنان و شتی کۆن نوێ کردنەوە، بەڵکو نەتەوەخوازی پێشتر هەر نەبووە. لای ئەمانە" نەتەوەکان و دەوڵەتی نەتەوەیی و ناسنامەی نەتەوەیەیی"، هەموویان بەهەمان شێوە بەرهەمی سەرهەڵانی مۆدێرنەن

*"نەتەوە لای رینان داهێنراوێکی نوێیە و پێش شۆڕشی فەرەنسا بوونی نەبووە،بۆ ئەم داهێنانە نوێیەش دوو توخمی سەرەکی هەن، یەکیان ریشەی لە رابردوودایە و خاوەنداریەتییەکی هاوبەشی کۆمەڵە ئەتنیکێکە بۆ میراتێکی دەوڵەمەندی بیرەوەرییەکان،ئەوی تریان ریشەی لە ئێستادایە و ئاواتی پێکەوە ژیان و ویستی بە زیندوو راگرتنی ئەو میراتە هاوبەشەیە بەوەی ئەو گروپە کۆمەڵایەتییە جیاوازانەی کە خاوەنی ئەو میراتەن پێکەوە کاری پێکەوەیی ئەنجام بدەن و ئەو میراتە پەرەبسێنێ و گەشە بکات"*٢٨٣

ڕێنان باس لە نەتەوە دەکات، باسی نەتەوەخوازی ناکات. بناغە داڕێژەری ئەم بیرۆکەیە مۆدێرنزمە. هەر هەموو بیرمەندان لە ڕێگای دروستکردنی ئەو کولتورە نوێیەوە، بیرەوەرییەکانیان هاوبەش دەبێ ئاواتی پێکەوە ژیان لایان سەر هەڵدەدات و کولتووری ناوبراو بەرەو گەشە ببەن.

یاخود دوای قۆناخی کولتورە نوێکە، ئینجا دیاردەکانی دیکەی نەتەوە و نەتەوەخوازی دێنە ئاراوە.

"ئەم گرووپانە بە ڕێکەوتنێکی مێژوویی لەناو ڕووداوێکی لەو جۆرەدا وەک یەک هێز لەبەرامبەر ئەو هێزە دەرەکییەدا دەوەستن کە هەڕەشەیان لێدەکات،ئەو ڕێکەوتە ئەو یەکبوونە مێژووییە لە نێوان ئەو گروپە ناچونیەک و جیاوازانەدا دروست دەکات،بەمەش جۆرێک لە هۆشیاری لەلایان سەرهەڵدەدات بەرامبەر بە سوودی پیکەوە ژیان و پێکەوە کارکردن،ئەم هۆشیارییەش لەو بیرەوەرییانەوە سەرچاوە دەگرێت کە گرووپەکان لەو ڕووداوەدا بوونەتە هەڵگری".٢٨٤

دەرئەنجام سیستەمێکی کۆمەڵایەتی بۆ بەڕێوەبردنی ژیان و گوزەران دروست دەبێت و دەبێتەوە بە داینەمۆی نەتەوەخوازی و بەم میکانیزمە هەنگاو بەرەو دروستکردنی نەتەوە دەنێت. گێلنەر دەڵێ:

" نەتەوەخوازی بنەمایەکی سیاسییە و داوای هەماهەنگی یەکەی سیاسی و یەکەی نەتەوەیی دەکات".٢٨٦

هەماهەنگی سیاسی و نەتەوەیی پێشتر نەبووە، بەڵام کولتوری مۆدێرنە، ئەمە لە کۆمەڵگای پیشەسازیدا دادەسەپێنێ و دەیخاتە کارەوە.

"لێکۆڵەرە مۆدێرنستەکانی بواری نەتەوەخوازی هەموویان لەسەر ئەو بنەمایانە کۆکن کە نەتەوەیان لەسەر دروست دەکرێت.ئەوەی جیاوازی لە نێوانیاندا دروستکردووە،ئەوەیە کە هەریەکەیان بۆچوونێکی لە بارەی جۆری ئەو کولتورە دروستکراوەوە هەیە کە نەتەوەی پێ دروست دەکرێت.

لای گێلنەر و هۆبزباوم ئەو کولتورە پیشەییە دروستکراوەیە کە لە قوتابخانە و زانکۆ مۆدێرنەکاندا دەخوێنرێت،لای ئەندرسۆن ئەو کولتورە ئەو کولتورەیە کە ڕۆشنبیران و ڕۆژنامەنوسەکان دروستی دەکەن و لە ڕێگەی کتێبەکان و ڕۆژنامە و گۆڤارەکانیانەوە بڵاوی دەکەنەوە. لای سمیس ئەو کولتورە هەمان ئەو کولتورە میللییەیە کە لەناو گۆمەڵگادا هەیە، بەڵام ئەو کولتورە بە پرۆسەی دروستکردندا براوە و جارێکی تر بە پێی پێداویستی ژیانە مۆدێرنەکە داڕێژراوەتەوە و کراوە بە کولتورێکی مۆدێرن"٢٨٩

لای گێلنەر نەتەوە بریتییە لە کۆمەڵگایەکی پیشەسازی، بەم پێیە میکانیزمی نەتەوەخوازی دەیخوازێ بۆ دروستکردنی نەتەوە، هەماهەنگی سیاسی و کولتوورییە. یەکەی سیاسی، واتە

دەوڵەت. دواتر نابراو، باس لە کولتوری کێوی و کولتوری فەرمی باخچەیی دەکات و بەدرێژی هەموو بۆچوونەکان ڕووندەکاتەوە.

پاشان دەنووسێ، شتەکان بە ڕێگای ڕێکەوت ساز دەبن .ئەویش پێچەوانەی بۆچوونەکەی لایبنێتز و فیختە و هێگڵە. ئەوان پێیان وایە، ئەوەی لە مێژوودا ڕوودەدات، بەپێی ڕۆح و ئامانجە عەقڵییەکە ڕوودەدات.

- دروستکردنی نەتەوە بە کولتوری پیشەیی قوتابخانە مۆدێرنەکان

لێرەدا کولتووری میللی،کولتورێکی کێوییە،وەک ڕووەکی کێوی.بۆیەکا پێویستە هەوڵی ماڵی کردن و بە باخچەیی کردنی بدرێ .

کولتوری فەرمی، کولتورێکی باخچەییە، وەک ڕووەکی باخچەکان، کە لە ژێر چاودێری و سەرپەرشتی دەرەکیدا دەیچێنن، ڕێک دەخرێن و گەشە دەکەن.

*" بە پێی بنەما سیاسییەکەی نەتەوەخوازی،ئەوەی نەتەوە دیاری دەکات کولتوری میللی نییە و کولتورە پیشەییە دروستکراوەکەیە،کولتوری پیشەیی دروستکراو کە سیاسەتی دەوڵەت بەردەوام پشتیوانی دەکات،بۆ ئەوەی بتوانێت زاڵبێت بەسەر کولتورە میللیەکاندا،دەبێت بە کولتوری ڕاستەقینەی نەتەوە پێناسە بکرێت و نەتەوە هەماهەنگی ئەم کولتورە بێت وەک یەکەی کولتوری لەگەڵ یەکە سیاسییەکەدا کە سنوورەکانی قەڵەمڕەوی دەوڵەت دەگرێتەوە".*٣٠٦

هۆبسباوم، هاوڕایەکی گێلنەر و بیرمەندێکی دیاری مۆدێرنزمەیە، کەموزۆر کاری لەسەر دەوڵەمەندکردنی بیروڕاکانی گێلنەر کردووە.د. عرفان دواتر ئاماژە بە ڕەخنەیەکی هۆبسباوم لەسەر گێلنەر دەدات و ئەوجا خاڵی هۆبسباوم لەسەر دوو ڕوانگەی جیاواز بۆ نەتەوە و جیاکردنەوەی دوو جۆرەکەی نەتەوەخوازی دەوڵەتی و نادەوڵەتی دەکات. بۆچوونەکانی بە تێروتەسەلیی لە لایەن نوسەرەوە خراوەتە بەر باس و لێکدانەوە.

- نەتەوخوازی لە نێوان پیشەیی و کولتوری ئەتنیکیدا

هۆبزباوم دەڵێ:*"نەتەوەخوازی لە بنچینەدا لەسەرەوە شێوەگیر دەکرێت،بەڵام ناکرێت لەمە تێبگەین گەر لە خوارەوەش بە هەمان شێوە شینەکرێتەوە، واتە بە زمانی لافلێدان و ئومێد و پێداویستییەکان و ئارەزووەکانی و بەرژەوەندییەکانی مرۆڤە ئاساییەکان،ئەمەش بەزەروورەت نەتەوەخوازی نییە"*٣١٢

*"لەدوای ساڵی ١٨٣٠ وە،ئەوە گەلە لەدەوڵەتدا وەک نەتەوە گوزارشت لەخۆی دەکات نەک ئەتنیک،گەلیش هەموو ئەو ئەتنیکە جیاوازانە لەخۆدەگرێت کە لە سنووری سیاسی ئەو دەوڵەتەدا نیشتەجێن".*٣١٥

د.عرفان مشتێ نموونەی سەرکەوتوو بۆ بەرپەچدانەوەی تێزەکانی هوبسباوم تاووتوێ دەکات. لە ڕێگەی بایەخی زمان لە دەوڵەتی نەتەوە دا، بۆ نموونە مۆدێلی فەرەنسی پێ ناسراوە. باس لە

ئیرلەندی و ویڵزی بەریتانیا و فرانکۆنی بەلجیکاش دەکات. پرسی زمان خاڵێکی گرنگی جیاوازی نێوان دوو نەتەوەخوازیەکەی دەوڵەتی و نادەوڵەتییە. د. عرفان سیستەماتیکانە و بە چڕی لەسەر ئەمە دەڕوات. باس لەوەش دەکات، کەوا ٣ مەرج هەبووە بۆ ئەو گەلانەی لەنێوان ١٨٣٠ـ١٨٧٠،دا تا بە پرۆسەی بە نەتەوەبووندا بڕۆن:

١ ـ پەیوەست بوونێکی مێژوویی بە دەوڵەتێکی پێشینەوە یان بە دەوڵەتێکەوە کە ڕابردوویەکی دێرین و قوڵی هەبێت.

٢ ـ بوونی دەستەبژێکی رۆشنبیری دێرین کە خاوەنی زمانێکی شاری و ئەدەبی نووسراو بێت و کاروباری نەتەوەیی خۆیانی پێ بەڕێوەببەن. وەک ئەڵمان و ئیتالی.

٣ـ توانادارییەکی بەڵگەدار لەسەر وڵاتگیری دەرەکی، لێرەدا گەلێکی ئیمپریالی لەو جۆرە بوونی نییە کە کۆمەڵگایەکی گەورە لە دانیشتوان کۆ بکاتەوە و وایان لێ بکات لە ئاستی خۆیاندا بە بوونی کۆیی خۆیان هوشیار بن.

گێلنەریش ٤ جۆر لە نەتەوەخوازی دیاری دەکات:

١ـ پورتوگال و ئیسپانیا و فەرەنسا و بەریتانیای گەورە، کە بەدرێژایی کەنارەکانی ئەتلەنتیکدا، دەوڵەتی بنەماڵەیی بەهێزبوون.

٢ـ ئەڵمانیا و ئیتالیا، لەسەر زەمینی ئیمپراتۆرێتی رۆمانەکان خاوەنی کولتوری باڵای گەشەکردوو بوون، نەک دەوڵەت. سیاسەتی پەرشوبڵاوی بەرقەرار بووە، نەتەوەخوازی ئەم دوو نەتەوەیە، و چەقی نێوەندیی خواستەکانیان بە داوای یەکگرتنەوەیان بڵند کردۆتەوە و دەربڕیوە.

٣ـ رۆژهەڵاتی ئەوروپا، لە ڕێگای زەبر و زەنگ و کوشت و کوشتارەوە کاریان کردووە. ئەمانە نە خاوەنی دەوڵەت بوون نە کولتوری باڵا.

٤ـ هەڵبەت شورەویش وەک مۆدێل و سیستەم و ئایندەیەک ئەو سەردەمەی، ئەم لێکۆڵینەوانە ئەنجام دروان، دیار نەبووە بەرەو کوێ مل دەنێت.شورەوی لە ڕێگای شۆڕشی بۆلشەفیکەوە ڕاگیرا،تا کۆتایی شەڕی سارد و لە ئاکامدا داڕما.

"نەتەوەخوازی نەتەوە بەهێزەکان،نەتەوەخوازیی دەوڵەتی بوو،بەڵام نەتەوەخوازیی کەمینەکان نەتەوەخوازیی نادەوڵەتی بوو، ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە لەم سەردەمەدا نەتەوە بچووکەکانی ناو دەوڵەتە نەتەوەییەکانی سەردەمی لیبراڵییەتی کلاسیک وەک ویڵزی و سوکتلەندییەکانی بەریتانیا و فلیمەنکییەکانی بەلجیکا لەگەڵ کردنی نەتەوەکان بە کەمینەی ناو دەوڵەت و جارێکی تر بوونەوە بە هەڵگری نەتەوەخوازیی نادەوڵەتی و بەرامبەر بە نەتەوەخوازیی دەوڵەتی وەستانەوە. هۆبسباوم لێرەشدا هەوڵدەدات بەو ئاراستەیە مێژوو بنووسێتەوە کە نەتەوەخوازیی نادەوڵەتی بەردەوام لە شکستدا بووە لە بەرامبەر نەتەوەخوازیی دەوڵەتیدا،لە رۆژئاوادا نموونەی کاتالۆنییەکان و باسکەکان وەردەگرێت کە لە دروستکردنی دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیاندا شکستیان هێناوە".٣٣٠

لە ڕاستی دا، یەکێ لە کێشە بنەڕەتی و هەر بە بڕشت و کاریگەرەکان لەسەر داڕمانی شورەوی، کێشەی نەتەوەکانە، کەچی دیکە، ئەو نەتەوانە نەیان دەتوانی قبوڵی سیاسەتی ناوەندی رووسی لە مۆسکۆوە بکەن. بە بۆچوونی پرۆفیسۆر گێرهارد سیمۆن، فاکتی سەرەکی داڕمانی شوورەوی" **پرسی نەتەوەکان"** بوو. دژایەتییە بێ ئابڕووەکەی یەکێتی ئەوروپا بەرامبەر بە بڕیاری ریفەراندۆم و سەربەخۆیی سکۆتلەنییەکان ، پەردەیەکی چڵکن و ناشیرینی سیاسەتی نەتەوەخوازی دەوڵەتی ئینگلیز و هەندێ وڵاتی دیکەی ئەوروپا بوو. مۆدێرنیستەکان هاوکێشەکە بەم جۆرە دادەڕێژن: سەرەتا دەوڵەت دروست کردن، قووتکردنەوەی نەتەوەخوازی، ئەوجا بەم دوو میکانیزمە بە تایبەت نەتەوەخوازی دروستکردنی نەتەوە ئەنجام دەدرێ. مۆدێرنە نەتەوە لای پێکهاتەیەکی کۆمەڵایەتییە و ڕیشە و رابووردووی نییە. بە پێی سیستەمی نوێ کار دەکات. ئیتنۆسیمبۆلەکان نەتەوە لایان لە فۆرمێکی تر دایە. کولتوری فەرمی خوێندنی لەگەڵ یەکەی سیاسییدا هەماهەنگ دەکات. ئیتنۆسیمبۆلییەکان دەڵێن: کولتوری میللی ئەم هەماهەنگییە دروست دەکات. ئەمانە جیاوازی نێوان بەرەی مۆدێرنزیم و ئیتنۆسیمبۆلەکانە. نەتەوەخوازی دەوڵەتی، بە پێچەوانەی نەتەوەخوازی نادەوڵەتییەوە زۆربەی کات خاوەنی پشتیوانی نێودەوڵەتیە، وەک نموونەکەی دژ وەستانەوە بەرامبەر بە پرسی سەربەخۆیی سکۆتلەندە، بە قازانجی بەریتانیا و لە ئێستای ۲۰۱۷دا، ڕژێمەی بەشار ئەسەد و دەوڵەتی سوریادا، بەرامبەر بە ڕکەبەرەکانی.

- دروستکردنی نەتەوە بە داڕشنەوەی مۆدێرنانەی کەلتوری میللی

دواتر بەم چەند خاڵە،ئەم ڕوانگەیە هزری خۆی بەیان دەکات:

١- بوونی ئایدۆلۆجیایەک کە نەتەوە بکاتە ئایدیاڵ.

٢- بزوتنەوەیەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی کە نوێنەرایەتی وەدیهاتنی ئەوە بکات، ئایدۆلۆجییەکە کردوویەتی بە ئایدیاڵی خۆی، واتە نەتەوە.

٣- زمان و سیمبۆلیزمی دەربڕینی ئەو ئایدیاڵە.

٤- پرۆسەی پێکهێنانی یان گەشەپێدانی نەتەوە.

٥- هۆشیاری سەر بە نەتەوەبوون.

بە تێکڕای ئەم کەرەسانە بۆ خوڵقاندنی نەتەوە، بە دیاردەخات. .کارایی و دروستکردنی بزووتنەوەی سیاسی و ئایدیاڵی ئایدۆلۆژیا دروست دەکات، ئامانج و هیولا و ئەو کۆمەڵە ماددەی دروست بوونی نەتەوەن.